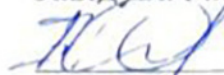

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
КАФЕДРА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН ТА СТРАТЕГІЧНИХ СТУДІЙ

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ

Завідувач випускової кафедри

 Ніна РЖЕВСЬКА

« 07 / 06 » 2024 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

ВИПУСКНИКА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ БАКАЛАВРА
СПЕЦІАЛЬНОСТІ 291 «МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ
СУСПІЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ ТА РЕГІОНАЛЬНІ СТУДІЇ»
ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЇ ПРОГРАМИ
«МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ»

**Тема: «УКРАЇНА ТА НАТО: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ
РОЗВИТКУ»**

Виконавець: здобувач вищої освіти 4 курсу, 408 групи, Головань Всеволод
Андрійович

Керівник: кандидат історичних наук, доцент, професор кафедри соціології та
політичних наук Сальнікова Наталія Валеріївна

Нормоконтролер:

Наталія САЛЬНІКОВА

КИЇВ 2024

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	3
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ІСТОРІЯ ВІДНОСИН УКРАЇНИ ТА НАТО.....	7
1.1. Історичні передумови початку відносин між Україною та НАТО. Перші політичні контакти та співробітництво.....	7
1.2. Інтесифікація відносин та співпраці.....	10
1.3. Побудова взаємовідносин НАТО з Україною після Революції Гідності, анексії Криму та агресії РФ на Донбасі.....	16
РОЗДІЛ 2. СПІВРОБІТНИЦТВО Україна-НАТО НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ.....	20
2.1. Політичні відносини України з Альянсом. Підтримка з боку НАТО на тлі сучасних геополітичних викликів.....	20
2.2. Саміти НАТО на сучасному етапі.....	23
2.3. Військова та економічна співпраця. Інвестиції НАТО в Україну.....	26
2.4. «Червоні лінії» НАТО у підтримці України.....	29
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ВІДНОСИН УКРАЇНИ ТА НАТО. ПЕРЕХІД ВІД СПІВПРАЦІ ДО СТРАТЕГІЧНОГО ПАРТНЕРСТВА.....	32
3.1. Напрями розвитку відносин України та НАТО.....	32
3.2. Нова потенційна стратегія НАТО.....	34
3.3. Роль саміту НАТО у Вашингтоні.....	35
3.4. Україна як майбутній член Альянсу.....	36
ВИСНОВКИ.....	40
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ.....	42

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

НАТО – (англ. **NATO**) – North Atlantic Treaty Organization (Організація Північноатлантичного договору)

РФ – Російська Федерація

СРСР – Союз Радянських Соціалістичних Республік

ПДЧ – План дій щодо членства в НАТО

ООН – Організація Об'єднаних Націй

США – Сполучені Штати Америки

ВСТУП

Актуальність теми. Актуальність розглядання теми співпраці і статусу відносин України та НАТО важко переоцінити. В часи повномасштабної війни, яка стала найкрупнішим збройним конфліктом на території Європи з часів Другої Світової війни, відносини України та НАТО сприймаються геть по іншому. Прагнення України стати повноправним членом Альянсу постає не лише стратегією українського керівництва задля забезпечення процвітання країни, але й критично важливим елементом міжнародної безпеки. Адже Україна постає «щитом» демократичного світу та усієї Східної Європи, ведучи боротьбу проти стратегічного супротивника НАТО. А в безпеці регіону зацікавлені як сусідні країни-партнери, так і великі міжнародні гравці з європейського регіону чи з-за океану. Враховуючи геополітичну значущість регіону саме на території України, з безпосередньою залежністю від перебігу подій на полі бою, визначається глобальний безпековий ландшафт.

Україна почала свою співпрацю з альянсом відразу після проголошення незалежності. Значущість цього співробітництва була очевидною як для нашої країни, так і для НАТО.

НАТО ще з 2014 року після анексії Криму і початку агресії Росії на Донбасі на вербальному рівні займає найбільш рішучу і правильну, з точки зору міжнародного права позицію серед усіх міжнародних організацій. В їхній риторичі не зустрічаються неоднозначні формулювання, такі як наприклад «українська криза». Альянс називає речі своїми іменами, чітко вказуючи, що Росія є агресором, а Україна має повне право на самозахист і на збереження суверенітету шляхом деокупації територій.

Врешті Україна та НАТО мають спільні стратегічні цілі, адже мають спільного ворога. Тому що геополітичне протистояння між РФ і НАТО відіграє ключову роль у безпеці Європи.

На тлі повномасштабного вторгнення Росії в Україну відбулася зміна стратегії НАТО, разом із суттєвою інтенсифікацією співробітництва між нашою країною та Альянсом.

Метою дослідження є підкреслення значущості співпраці між нашою країною та Альянсом, а також розглядання потенційних напрямків співробітництва та розвитку партнерських відносин.

Задля досягнення мети потрібно виконати наступні **завдання**

- проаналізувати політичний контекст, історичні передумови та актуальні причини співпраці України та НАТО, шляхом вивчення відповідної літератури;
- дослідити зміни в співпраці України та НАТО;
- проаналізувати та оцінити співробітництво між Україною та альянсом на сучасному етапі, використовуючи актуальні дані з урахуваннями контексту сьогодення;
- визначити основні напрями співпраці;
- оцінити перспективи подальшої взаємодії;
- визначити потенційну нову стратегію НАТО, з урахуванням надання Україні статусу повноправного члена.

Об'єктом дослідження виступають: відносини між Україною та НАТО.

Предметом дослідження є аналіз сучасного стану та перспектив розвитку відносин та співпраці між Україною та НАТО.

Методи дослідження. Для розв'язання поставлених завдань було використано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів: теоретичного узагальнення, аналізу та синтезу для уточнення та удосконалення понятійно-категоріального апарату національної безпеки, євроатлантичної інтеграції та НАТО; хронологічний аналіз для розкриття нормативно-правового регулювання відносин Україна-НАТО; експертних оцінок для визначення перспектив вступу України у Північноатлантичний Альянс; логічного узагальнення для розроблення висновків та рекомендацій щодо збільшення шансів на інтеграцію у євроатлантичну систему безпеки згідно із сучасними загальносвітовими тенденціями та досвіду країн-членів.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що були досліджені в динаміці відносини між Україною та НАТО на сучасному етапі, а також їхні перспективи. Також були проаналізовані вітчизняні та іноземні джерела, які досліджували сучасний стан та перспективи відносин між Україною та НАТО.

Практичне значення отриманих результатів полягає у детальному аналізі сучасних відносин України та НАТО, а також аналізі їхніх перспектив розвитку.

Апробація отриманих результатів. Отримані результати дослідження апробовані на наукових конференціях, а саме: у міжнародній науково-практичній конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених «Політ. Сучасні проблеми науки. Міжнародні відносини», де презентовано тези «Україна та НАТО: сучасний стан та перспективи розвитку», а також у всеукраїнській науково-практичній конференції «Суспільно-політичні трансформації у XXI столітті: локальні, національні та глобальні контексти», де було оприлюднено тези «Участь України в миротворчих місіях НАТО».

Структура кваліфікаційної роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних інформаційних джерел.

РОЗДІЛ 1. ІСТОРІЯ ВІДНОСИН УКРАЇНИ ТА НАТО

1.1. Історичні передумови початку відносин між Україною та НАТО.

Перші політичні контакти та співробітництво

Міжнародне співробітництво та партнерство постає конче впливовим чинником у зовнішній політиці держави і фактично формує її вектор. Україна вже довгий час має відносини з Організацією Північноатлантичного договору та їхня важливість із плином часу лише збільшується, на фоні нових геополітичних викликів. А зароджуються вони на початку 1990-х років.

Історія відносин між Україною та Північноатлантичним альянсом розпочалася у момент тектонічних історичних змін, коли Україна отримала незалежність у 1991 році після розпаду Радянського Союзу. У той час молода самостійна держава Україна знаходилася в активному пошуку нової ідентичності, а також шукала міжнародних союзників. Наша країна постала перед глобальними змінами і новими геополітичними викликами.

Першим рокам незалежності України були характерні стрімкі зміни у внутрішній та зовнішній політиці. Україна відразу продемонструвала зацікавленість у співробітництві із західними структурами, на тлі розробки та впровадження глобальної стратегії виходу з-під російського впливу та необхідної для подальшого розвитку інтеграції в європейські та трансатлантичні економічні, політичні та звісно безпекові структури [69, с.175-189].

Перші політичні контакти України з НАТО починаються восени 1991 року. А вже у лютому 1992 року починається перша комунікація та перше співробітництво, разом з візитом Генерального секретаря НАТО М. Вернера до Києва. Під час цього візиту наша країна отримує запрошення взяти участь в Раді Північноатлантичного співробітництва. У цьому ж році президент України Леонід Кравчук відвідує штаб-квартиру НАТО у Брюсселі, а головнокомандувач збройних сил альянсу в Європі генерал Дж. Шалікашвілі відвідує Київ.

Пізніше, в 1993 році штаб-квартиру НАТО відвідує міністр закордонних справ України А. Зленко. Вельми значною подією стало відкриття у вересні 1992 р. посольства України у Брюсселі. Це стало надзвичайно важливим і вагомим кроком вперед у відносинах між нашою державою та альянсом [59].

Після цього, 10 березня 1992 року, сталося приєднання України до Ради Північноатлантичного співробітництва. Саме після цієї події можна було сміливо сказати, що відносини між нашою державою та альянсом втратили статус контактів та взаємних жестів і офіційно розпочалися.

Наступний важливий етап: 10 січня 1994 року. Відбувається зустріч в Брюсселі представників країн-членів Північноатлантичного альянсу. Було ухвалено відому програму НАТО «Партнерство заради миру» [39].

Для багатьох країн це стало можливістю розпочати тернистий шлях до виведення стандартів державної обороноздатності на принципово новий рівень, а також до проведення значних реформ, завдяки яким вступ до альянсу колись стане реальністю. Україна так само упевнено пішла цим шляхом. 8 лютого 1994 року рамковий документ «Партнерство заради миру» був підписаний.

Головними цілями спеціальної програми «Партнерство заради миру» стали:

- регулювання безпеки та колективне адекватне реагування на виникаючі загрози;
- підвищення рівню стабільності на міжнародній арені;
- сприяння впровадженню військових реформ та регулювання контролю над збройними силами, що відповідає нормам демократії;
- залучення збройних сил країн-партнерів до виконання миротворчих операцій під егідою ООН та ОБСЄ;
- зміцнення та побудова відносин між країнами-учасницями у сфері безпеки.

Фокус уваги під час втілення програми в життя був зосереджений на налаштуванні співпраці саме з країнами Східної Європи, які до розпаду СРСР знаходилися у радянській сфері впливу, та відповідно на державах, що утворилися на пострадянському просторі після розпаду СРСР.

Зі сторони Альянсу тоді це був досить розумний стратегічний хід. Був створений прецедент, що дозволив доєднати до співробітництва в сфері безпеки країни колишнього СРСР. І хоча навряд це можна було б назвати повноцінним методом розширення НАТО, проте програма, що пропонувалася, була націлена на практичну співпрацю.

Пізніше, у 1997 році Україна стала співзасновником і учасницею наступниці Ради Північноатлантичного співробітництва - Ради євроатлантичного партнерства, а також стала асоційованим членом Парламентської асамблеї НАТО [46].

В цей момент почалася значна активізації різного типу зовнішньо-політичних процесів. Відбувалася велика кількість обоюдних візитів та утворювалися політико-правові засади взаємодії, вектори розвитку державної політики України стосовно співробітництва з альянсом. Відбувалося все це у різноманітних сферах, військових та цивільних. Головним та основоположним стало вироблення чітких принципів, сутність яких полягала у визнанні територіальної цілісності, суверенітету, недоторканності кордонів та звісно підтримці демократичного шляху України.

У червні 1995 року НАТО і Міністерство закордонних справ України узгодили напрями та цілі першої індивідуальної програми партнерства між Києвом і Брюсселем, яка була запланована на 1996-1998 роки. 14 вересня 1995 року обидві сторони офіційно оприлюднили спільну заяву [59].

Згодом було розпочате взаємовигідне співробітництво. Україна почала брати участь в миротворчих операціях під проводом НАТО. Миротворчі операції являли собою один з найголовніших механізмів виконання альянсом функцій щодо підтримання миру і безпеки. Україна стала частиною цього майже відразу після проголошення незалежності.

У січні-березні 1996 року було прийнято спільний документ під назвою «Імплементация програми розширення та поглиблення відносин між Україною та НАТО».

3 квітня 1996 року запам'яталося важливою подією, а саме першим засіданням Політичного комітету Україна – Альянс. На ньому були підняті питання архітектури європейської безпеки в цілому та звісно української системи безпеки [59].

10 грудня 1996 року ідеї, запропоновані українською стороною щодо розширення відносин були включені до підсумкового документа, відображеного в комюніке. 20 березня 1997 року з'явилося підґрунтя для ведення двосторонніх переговорів між Україною та альянсом задля формалізації партнерства.

Таким чином політичні контакти і початок співробітництва між Україною та НАТО у 1990-х рр. були важливими кроками у становленні незалежної зовнішньої політики України та її інтеграції у євроатлантичний простір. Такі відносини були закріплені через участь у програмах НАТО, підписання важливих документів і створення інституційних механізмів для підтримки постійного діалогу і співпраці.

1.2 Інтенсифікація відносин та співпраці

9 липня 1997 року, саме в цей день відносини між Україною та НАТО виходять на принципово новий рівень. На саміті НАТО в Мадриді керівники НАТО та Президент України Л. Кучма підписують «Хартію про особливе партнерство між Україною та НАТО». З цього моменту відбувається юридична фіксація зобов'язань сторін-партнерів. Сторони, об'єднані беруть на себе зобов'язання щодо розвитку ефективного партнерства [58].

Хартія зафіксувала політичні зобов'язання сторін на найвищому рівні розвивати ефективне партнерство, яке стане основою забезпечення більшої стабільності та дотримання спільних демократичних цінностей в Центрально-Східній Європі, а також в цілому стане основою для консультацій між НАТО і Україною в контексті євроатлантичної безпеки і стабільності в таких галузях, як недопущення конфліктів, нормалізація кризових ситуацій, підтримка миру шляхом гуманітарних операцій або миротворчих місій [77].

Ця хартія також затвердила певний інструментарій зміцнення взаємодії України з НАТО, визначила тематику консультацій та напрями співробітництва. Зокрема задля успішного розвитку відносин між Україною й альянсом та розв'язання завдань хартії було створено комісію Україна – НАТО, у межах якої почали працювати спільні робочі

групи з питань військової реформи, озброєнь, економічної безпеки, планування на випадок надзвичайних ситуацій, питань науки й захисту довкілля.

Підписання Договору між Україною і НАТО в 1997 році стало результатом складної політичної і стратегічної ситуації, що склалася в європейському регіоні після розпаду Радянського Союзу: Україна, яка стала незалежною в 1991 році, зіткнулася з багатьма викликами, такими як створення нової оборонної доктрини, захист своїх кордонів і побудова нових зовнішніх відносин. У той же час НАТО перебувало в процесі адаптації до нових реалій після закінчення холодної війни і шукало нові шляхи для розширення свого впливу [4 с.64-88].

Підписання Хартії відбувалося на тлі посилення процесу демократизації та реформ в Україні та під пильною увагою міжнародних партнерів, які сприяли зміцненню стабільності в регіоні. Основними чинниками підписання Хартії були прагнення України зміцнити свою безпеку та позиції на міжнародній арені, а також зацікавленість НАТО у співпраці з країнами, що займають стратегічно важливе геополітичне положення.

Хартія Україна-НАТО встановлює рамки співробітництва між Україною та її союзниками і передбачає взаємні зобов'язання у політичній, військовій та економічній сферах. Хартія містить положення, покликані допомогти Україні реалізувати її прагнення у відносинах з НАТО, зокрема, надання порад і допомоги у сферах безпеки і оборони. Хартія також встановлює принципи співпраці у врегулюванні конфліктів та підтримки демократичних цінностей і реформ в Україні.

Укладання Хартії стало важливим кроком у розвитку відносин між Україною та НАТО. Вона створила нові рамки для співпраці та сприяла діалогу й обміну інформацією між сторонами. Вона також підкреслила підтримку реформування та модернізації українських військових структур, що наближає Україну до стандартів НАТО та сприяє зміцненню безпеки.

Підписання Хартії Україна-НАТО в 1997 році ознаменувало нову еру у відносинах між двома країнами. Цей документ створив основу для подальшого розвитку співробітництва та сприяв зміцненню безпеки і стабільності в регіоні. Його

вплив залишається актуальним і в сучасних умовах, коли Україна продовжує прагнути до інтеграції в євроатлантичні структури.

Наступним значущим етапом у поглибленні відносин між нашою країною та альянсом став 2002 рік. З'явилася і почала функціонувати комісія Україна-НАТО. Створення Комісії відобразило прагнення України стати ближчою до НАТО і заручитися його підтримкою в досягненні своїх стратегічних цілей. Це також підкреслило важливість діалогу на високому рівні між двома сторонами [26].

Основним завданням Комісії було забезпечення ефективного діалогу між Україною та НАТО на високому рівні. Комісія сприяла співробітництву в різних сферах, таких як обмін інформацією, обговорення ключових питань безпеки, оборонна політика, оборонна реформа та участь у миротворчих місіях.

Створення Комісії Україна - НАТО позитивно вплинуло на відносини між Україною та її союзниками: Комісія Україна - НАТО сприяла розвитку партнерства, зміцненню співробітництва та поглибленню взаєморозуміння. Однак Комісія також зіткнулася з проблемами, такими як брак довіри між сторонами та невизначеність у питаннях, пов'язаних з членством України в НАТО. Створення Комісії стало вкрай важливою віхою у розвитку відносин між Україною та НАТО. Комісія стала важливою платформою для діалогу на високому рівні і сприяла поглибленню співпраці між сторонами. Однак для того, щоб співпраця була ще більш успішною, необхідно подолати існуючі виклики та знайти спільні рішення для подальшого розвитку партнерства.

В проміжку між 2003 і 2005 роками співробітництво України та НАТО додатково посилилося. Причиною цьому очевидно стала зміна влади в Україні. Помаранчевої революція 2005 року стала причиною появи прозахідного уряду. Україна була повна рішучості якомога швидше та ефективніше йти на зближення з альянсом. З метою структурування і конкретизації співробітництва Україна запровадила річний цільовий план співробітництва з НАТО. План став інструментом, який використовувався для глибшого залучення України у процеси інтеграції з Альянсом. Він став поштовхом до змін та реформ.

Зміни стосувалися політики, а саме:

- прав і свобод людини;
- боротьбі з корупцією;
- демократичному відношенню до військовослужбовців.

Також вони стосувалися збройних сил та оборони:

- збройні сили зазнавали модернізації та ставали ближче до стандартів НАТО;
- покращувалися національні безпекові структури;
- увага приділялася захисту кордонів і боротьбі з тероризмом;
- розвивалася система цивільної оборони.

Щодо економіки:

- запроваджувалися заходи для зміцнення економічної стабільності;
- реформи спрямовувалися на підвищення прозорості фінансового сектору.

Розвивалися соціальні ініціативи, а саме:

- підтримка ветеранів та їхніх сімей;
- заходи з громадського здоров'я;
- поліпшення освітньої системи, особливо в контексті оборонної і безпекової освіти.

2006 запам'ятався зміцненням військових відносин. Здебільшого завдяки участі України у миротворчих операціях під проводом НАТО, спільних навчаннях та військових тренуваннях. Україна так само взялася модернізувати свою військову техніку відповідно до стандартів НАТО. Важливість цього періоду важко переоцінити. Рішучість нашої країни сприяти глобальній безпеці та професіоналізм наших військових не залишали сумнівів країнам-партнерам та усьому міжнародним співтовариству стосовно надійності України як військового союзника. Міжнародний імідж України помітно зростав, до того ж і наша країна отримувала вкрай важливий досвід у сфері миротворчих операцій [29, с.1-10].

Ці зусилля відображали загальне бажання України зміцнити свою обороноздатність та безпеку через глибоке та продуктивне партнерство з НАТО, що стало важливим аспектом її зовнішньополітичної стратегії.

У 2007 році Україна виявила готовність виконувати План дій щодо членства в НАТО (ПДЧ). Проте політичні конфлікти та розбіжності в Україні зробили реакцію Альянсу досить обережною. До того додавав їм сумнівів і зовнішній тиск з боку Росії. ПДЧ був головним етапом для країн, які прагнуть повноцінного членства. Цей план чітко окреслює стратегію щодо проведення важливих реформ і адаптації до стандартів Альянсу [22].

Ці розбіжності створили головну проблему. Керівництво України опинилися на перехресті вибору між внутрішнім консенсусом і міжнародними амбіціями.

Події 2007 року відіграли важливу роль у формуванні подальших відносин між Україною та НАТО, засвідчивши як стратегічні, так і політичні виклики на шляху до більш тісної інтеграції.

2008 рік стає роком вкрай важливої події, згадувати яку будуть ще дуже багато разів. Відбувається саміт НАТО в Бухаресті, на якому приймається важливе рішення про теоретичне членство України у військовому альянсі у майбутньому. В декларації прописується, що Україна отримає можливість стати повноправним членом НАТО за умови втілення всіх необхідних умов та критеріїв, а також схвалення всіх країн-членів Альянсу [3].

Це рішення є важливим кроком на шляху інтеграції України до євроатлантичної організації та зміцнення її безпеки. Для України, яка стикається з численними викликами та загрозами з боку сусідів, членство в НАТО є важливим кроком на шляху до стабілізації та захисту національних інтересів.

Однак це рішення також вимагало від України виконання низки суворих критеріїв, таких як реформування сектору безпеки і оборони, зміцнення демократії та верховенства права, а також поліпшення відносин із сусідніми країнами. Виконання цих вимог вимагало від української влади значного часу і зусиль.

Важливість цього рішення, безсумнівно, полягала не лише у зміцненні обороноздатності України, але й у підвищенні її міжнародного впливу та престижу: Вступивши до НАТО, Україна могла б брати більш активну участь у вирішенні міжнародних конфліктів і зміцнити свої позиції на світовій арені.

Однак добре відомо, що цей процес був непростим. Геополітичні чинники, а також внутрішньополітичні та економічні перешкоди ускладнювали досягнення Україною цієї стратегічної мети. Важливо було також враховувати реакцію інших країн та місцевих груп, що мають власні інтереси.

У будь-якому випадку, оголошення про можливе членство України в НАТО на Бухарестському саміті 2008 року створило нові перспективи для країни і підкреслило важливість співпраці між Україною та її союзниками у зміцненні міжнародної безпеки і стабільності [15].

Однак у Бухаресті було прийнято рішення надати статус кандидата Грузії, але не Україні. Це рішення було результатом різних думок серед країн-членів НАТО щодо можливості розширення Альянсу на країни з такою складною геополітичною ситуацією, як Україна і Грузія. А також результатом регулярного тиску з боку РФ на країни-члени НАТО.

Важливою подією у відносинах України з НАТО стало ухвалення Резолюції Північноатлантичної ради від 4 грудня 2009 року. Рішенням Північноатлантичної ради від 4 грудня 2009 року було оголошено, що Україна виконує Першу річну національну програму на 2009 рік з підготовки до членства в НАТО [16].

Документ визначив проблеми та перспективи подальшого співробітництва, та окреслив подальші дії Альянсу по сприянню майбутньому членству України в НАТО, показавши готовність підтримувати реформи та демократичний розвиток в Україні. Сторони однозначно підтвердили свої наміри щодо співробітництва

Далі зростання співпраці та рух України до Альянсу, шляхом виконання зобов'язань та проведення реформ, що мало геометричне зростання-помітно знизилася. А сталося це під час президентства Віктора Януковича. У 2010 році Верховна Рада України прийняла закон, який встановив нейтральний статус країни, формально відмовившись від прагнення до членства в НАТО. Це рішення було відображенням проросійського вектору політики президента. Його бажання налагодити тісніші зв'язки з Росією та іншими пострадянськими країнами пішли в розріз із направленістю України на європейську інтеграцію та міжнародне безпекове партнерство [47].

У період між 2011 і 2013 роками відносини між Україною та НАТО справді залишалися на рівні практичної співпраці без активного просування до інтеграції. Цей період відрізнявся від попередніх і наступних років більш амбівалентним підходом до євроатлантичних зв'язків, оскільки Україна стикалася з внутрішніми і зовнішніми факторами, що обмежували її можливості та інтереси в інтеграції до НАТО [58].

Протягом цього періоду Україна продовжувала активно брати участь у миротворчих місіях під егідою НАТО, таких як місії в Афганістані та інші, що підтверджувало її зобов'язання до співпраці в рамках міжнародних зусиль з підтримки миру та стабільності [32].

Україна також активно брала участь у спільних військових навчаннях з НАТО, що сприяло підвищенню професійної підготовки та військової сумісності. Ці спільні навчання стали важливою складовою стратегії України з покращення військової підготовки та взаємодії з альянсом.

Проте ініціативи щодо активної інтеграції України до НАТО в цей період були мінімальними. Це відображало зокрема внутрішню політичну ситуацію в Україні, де влада не проявляла значної зацікавленості в зміні зовнішньополітичного курсу, а також певну обережність із боку НАТО, оскільки членство України могло б викликати реакцію з боку Росії та інших країн, що мали протиріччя з Україною.

Таким чином, 2011-2013 роки були періодом реалізму та обмежених можливостей у відносинах між Україною та НАТО, коли обидві сторони віддавали перевагу практичній співпраці над активним просуванням до інтеграції.

1.3 Поведінка НАТО відносно України після Революції Гідності, анексії Криму та агресії РФ на Донбасі

Після революційних подій 2014 року в Україні та російської анексії Криму, українсько-російський конфлікт на сході країни став серйозним випробуванням для безпеки та стабільності в регіоні. У цьому контексті важливим фактором виявилася реакція НАТО на ситуацію в Україні. Цей розділ аналізує поведінку НАТО у зв'язку з Революцією Гідності, анексією Криму та конфліктом на сході України.

«Після незаконної та неправомірної анексії Росією Криму у 2014 році НАТО сприяла реформуванню Збройних Сил і оборонних структур України, зокрема завдяки наданню обладнання і виділенню фінансової допомоги. До того ж держави–члени Альянсу забезпечили підготовку десятків тисяч українських військовослужбовців. Українські військовослужбовці також вдосконалювали навички, беручи участь у навчаннях і операціях НАТО» [8].

Революція Гідності, яка почалася восени 2013 року і привела до повалення проросійського режиму Віктора Януковича, спричинила значні зміни у внутрішній політиці України та сприйнятті країни міжнародним співтовариством. НАТО спостерігала за цими подіями зі зростаючою увагою, висловлюючи підтримку суверенітету та територіальної цілісності України. Засуджуючи порушення прав людини та демократичних принципів, Альянс активно підтримував демократичні амбіції українського народу [34].

Анексія Криму Росією у березні 2014 року стала шокуючим порушенням міжнародного права та принципів, на яких ґрунтується міжнародна безпека. НАТО однозначно засудило ці дії та визнало анексію Криму незаконною та недопустимою. Альянс вжив рішучих заходів для демонстрації своєї підтримки Україні, у тому числі шляхом розширення військово-технічного співробітництва та запровадження санкцій проти Росії [12].

«Окрім політичної підтримки України, НАТО також істотно збільшила практичну допомогу країні. Негайно після незаконної і нелегітимної анексії Криму Росією міністри закордонних справ держав – членів НАТО узгодили низку заходів, спрямованих на вдосконалення здатності України гарантувати власну безпеку. Вони також ухвалили рішення про подальше розширення практичної допомоги Україні з боку НАТО завдяки істотному зміцненню поточних програм співробітництва, а також запровадження нових вагомих ініціатив. Кілька місяців потому лідери держав Альянсу проаналізували перебіг запровадження в життя цих рішень під час зустрічі з новообраним Президентом України Петром Порошенком у рамках саміту НАТО в Уельсі (вересень 2014 року). Вони вирішили активізувати поточні програми у галузі військової освіти, професійного розвитку, справедливого управління структурами

безпеки, а також наукового співробітництва з тематики безпеки і розширити присутність радників НАТО при представництвах НАТО у Києві. До того ж було ухвалено нові вагомі програми співробітництва із використанням Цільових фондів – механізму, який дає змогу окремим державам – членам і партнерам Альянсу робити фінансові внески на добровільній основі з метою реалізації конкретних проєктів» [6].

Початок військових дій Росії на сході України після анексії Криму спровокував нову хвилю напруженості. Представники НАТО залишилися вірними своїй позиції та підтвердили свою підтримку суверенітету та територіальної цілісності України, засудивши агресію Росії. Альянс активізував свою присутність у Східній Європі, включаючи розгортання більшої кількості військового обладнання та проведення спільних військових навчань з країнами-партнерами [33].

Треба відзначити основні дії альянсу щодо підтримки України. Варто виділити головні події та їхній вплив:

1. Саміт НАТО у Великобританії (2014 рік). Під час цього саміту було обговорено підтримку України у зв'язку з конфліктом на сході країни та анексією Криму. Хоча саміт і не приніс жодних практичних результатів, тому що як питання вступу України в альянс, так і питання надання Україні зброї були винесені за дужки, було озвучене однозначне ставлення до проблеми з боку країн-членів, яке полягало в рішучому засудженні дій Російської Федерації [55].

2. Партнерство з Україною (2015 рік). У грудні 2014 року НАТО і Україна підписали план роботи на 2015 рік, спрямований на зміцнення партнерства та підтримку українських реформ. У результаті зустрічі був підписаний план роботи на 2015 рік між НАТО та Україною. Цей план визначав конкретні кроки, які планувалося здійснити у партнерстві на протязі цього року [22].

3. Саміт НАТО у Варшаві (2016 рік). Під час цього саміту було підтверджено підтримку України, у тому числі надання підтримки у зміцненні обороноздатності та реформуванні оборони. Відбулося розширення співпраці України та НАТО в оборонній сфері, а також була підписана важлива угода щодо співробітництва с сфері кібербезпеки [38].

4. Річна програма-партнерство з Україною (2018 рік). Ця програма включала в себе низку заходів, спрямованих на зміцнення військових здібностей та обороноздатності України. З важливих результатів варто відмітити договір про проведення спільних навчальних та тренувальних заходів між НАТО та українськими військовими. А також консультаційна та інфраструктурна підтримка [48].

5. Зустріч НАТО-Україна на рівні міністрів оборони (червень 2020 рік). Під час цієї зустрічі обговорювалися питання співпраці в області безпеки та оборони, включаючи навчання та підтримку [56].

6. Саміт НАТО в Брюсселі (2021 рік). На саміті обговорювалася подальша підтримка України в усіх сферах. Найголовнішим фактором важливості саміту була присутність президента США Джо Байдена, який дав «зелене світло» стосовно вступу України до альянсу, наголосивши що мають бути виконані всі умови [25;66].

Отже, поведінка НАТО відносно України на тлі Революції Гідності, анексії Криму та агресії РФ на Донбасі підтверджує його роль як ключового гравця у збереженні міжнародної безпеки та стабільності. НАТО продемонструвало свою підтримку України та відповідно до принципів колективного захисту, засудило агресію Росії та підтримало Україну у захисті її територіальної цілісності.

РОЗДІЛ 2. Співробітництво Україна-НАТО на сучасному етапі

2.1. Політичні відносини України з Альянсом. Підтримка з боку НАТО на тлі сучасних геополітичних викликів

Політичні відносини України та НАТО проходили різні етапи. В певний час вони активно розвивалися, а в якийсь проходили період стагнації. Все це було обумовлено вектором зовнішньої політики України, на який нажаль суттєво впливав фактор тиску з боку країни-агресора РФ. Проте в цілому, відносини залишалися приблизно на одному рівні. Альянс надавав Україні обмежену підтримку і наголошував на виконанні всіх рекомендацій та умов для отримання ПДЧ [27, с. 126-142].

Співробітництвом на сучасному етапі варто вважати саме співпрацю між Україною та НАТО після початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації. Тому що саме на тлі цієї події відбулася найсуттєвіша трансформація відносин між нашою країною та Альянсом і почався принципово новий етап співробітництва [17].

В НАТО рішуче засудили злочинну анексію РФ чотирьох територій у Донецькій, Луганській, Херсонській і Запорізькій областях України у вересні 2022 року. Вони наголосили, що проведені Росією референдуми сфальсифіковані і не є легітимними [8].

«Під час військового вторгнення Росії в Україну, НАТО стала платформою для обговорення та сприяння новому формату забезпечення оборонної підтримки України через створення Контактної групи під проводом США, формату «Рамштайн». Ця група об'єднує близько 50 країн. Держави-члени НАТО значно збільшили більш ніж двосторонню підтримку та продовжують постачати зброю для забезпечення самооборони України, що закріплено у Статуті Організації Об'єднаних Націй. Вони також надають фінансову та гуманітарну допомогу та приймають українських біженців» [20].

Саме після початку повномасштабної війни Альянс особливо гостро поставився до питання безпеки всього регіону, усвідомлюючи що саме в цей час і саме в Україні

визначається архітектура сучасної системи безпеки. Росія своїми агресивними діями кинула виклик всьому Альянсу, який в свою чергу відреагував однозначно і рішуче, окресливши РФ в своїй новій стратегічній концепції як головну загрозу для безпеки і стабільності як регіону, так і світу [50].

«Під впливом істотних змін на міжнародній арені на Саміті у Мадриді у червні 2022 р. членами НАТО було прийнято нову Стратегічну концепцію, в якій знову підтверджено, що завданням НАТО є гарантування колективної оборони на основі підходу «на 360 градусів» та визначено три основоположних завдання Альянсу, а саме: стримування і оборона; запобігання і врегулювання криз; а також безпека шляхом співпраці. Крім того відзначено, що основним призначенням ядерного потенціалу НАТО є збереження миру, запобігання примусу і стримування агресії і, доки існує ядерна зброя, НАТО залишатиметься ядерним альянсом. НАТО прагне безпечнішого світу для усіх; прагнемо створити таке середовище безпеки, в якому в усьому світі зникла б потреба в ядерній зброї. У Стратегічній концепції 2022 року визначено позицію НАТО щодо Росії та підтримку Україні. «Наш світ сповнений суперництва і непередбачуваний. Загарбницька війна РФ проти України похитнула мир й погіршила середовище безпеки. Жорстоке і беззаконне вторгнення Росії, неодноразові порушення нею міжнародного гуманітарного права, її жахаючі військові напади і звірства спричинили невимовні страждання і спустошення. Сильна і незалежна Україна є вкрай важливою для стабільності на євроатлантичному просторі» [17].

Отже, відносини між Україною та НАТО зазнали значних змін після початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну в лютому 2022 року. Головні зміни можна окреслити таким чином:

– посилена військова допомога: після вторгнення, країни-члени НАТО почали надавати Україні значну військову допомогу, включаючи зброю, боєприпаси та різноманітну техніку, а саме системи ППО, артилерію, бронетехніку та інше обладнання, необхідне для протидії російській агресії;

– поглиблення та активізація політичної підтримки: НАТО активно підтримує суверенітет і територіальну цілісність України. Генеральний секретар НАТО Єнс

Столтенберг неодноразово наголошував на підтримці України, а також на важливості її перемоги для безпеки всього євроатлантичного регіону. Такі політичні заяви є вкрай важливими і показовими;

- реформи в Україні: війна стимулювала Україну до проведення глибоких реформ у сфері безпеки та оборони, що спрямовані на досягнення стандартів НАТО. Це включає реорганізацію військових структур, покращення командування та контролю, а також підвищення прозорості та контролю над корупцією;

- планування вступу до НАТО: після вторгнення дискусії про вступ України до НАТО стали підійматися все частіше. Хоча станом на зараз не встановлена конкретна дата вступу, на саміті НАТО у Вільнюсі в липні 2023 року було підтверджено, що майбутнє України лежить у НАТО, і було зроблено кроки для прискорення цього процесу, зокрема шляхом створення Ради Україна-НАТО;

- стратегічне співробітництво: у 2023 році НАТО та Україна підписали кілька стратегічних угод, спрямованих на поглиблення співпраці в галузі оборони, кібербезпеки, розвідки та логістики. Ці угоди передбачають більш тісну інтеграцію України у структури НАТО та стандартизацію збройних сил [54].

Отже, політична підтримка України з боку НАТО включає регулярні засідання на рівні міністрів і глав держав, в ході яких обговорюються питання безпеки та оборони. Наприклад, на самітах у Мадриді 2022 року і Вільнюсі 2023 року було підкреслено важливість підтримки України у її прагненні до інтеграції з євроатлантичною спільнотою. Зокрема, у Вільнюсі було прийнято рішення про посилення консультацій та координації між НАТО і Україною у сфері безпеки.

На тлі сучасних геополітичних викликів, таких як продовження російської агресії, НАТО активізувало свої зусилля щодо зміцнення обороноздатності України. Підтримка включає не лише політичні заяви, але й конкретні дії, такі як надання фінансової допомоги, організація тренувань для українських військовослужбовців та постачання військової техніки.

2.2. Саміти НАТО на сучасному етапі

Саміти НАТО є ключовими подіями, які визначають стратегічний напрямок Альянсу та його політику щодо України. Для нашої країни кожен такий саміт-це можливість отримати важливу підтримку і практичну допомогу. З початку повномасштабного вторгнення було проведено два великих саміти НАТО: Саміт НАТО в Мадриді (2022 рік) і Саміт НАТО у Вільнюсі (2023 рік) [71;51].

Саміт НАТО, який відбувся в Мадриді в 2022 році став без перебільшення історичною подією для трансатлантичного Альянсу. У зустрічі взяли участь 30 лідерів країн-членів НАТО і ключових партнерів з Європи та Азії. На підіймалися питання щодо зміцнення міжнародного порядку та колективної безпеки, а також безпосередньо зміцнення трансатлантичних відносин.

Головним результатом та основною метою стало затвердження нової Стратегічної концепції НАТО, яка стане першим оновленням цього важливого документа з 2010 року. Ця стратегія координує реакцію НАТО на загрози та виклики безпеці в найближчі роки і визначає завдання Північноатлантичного союзу, такі як стримування і оборона, запобігання і вирішення криз, а також спільна безпека. Військовий елемент Альянсу поставився до прийнятої концепції вкрай позитивно, військові знову відчули свою значущість, на фоні радикалізації риторики НАТО [31].

Вкрай важливим питанням для обговорення було питання щодо можливостей НАТО контролювати безпекову ситуацію в регіоні та можливість посилення цього контролю і безпеки, на тлі небезпечної ситуації у всій Європі після російського вторгнення в Україну. НАТО прискорило свою оборонну програму шляхом розгортання більш надійних бойових підрозділів та суттєвим збільшенням їхньої кількості.

Сполучені Штати в свою чергу оголосили, що розмістять додаткові війська в Європі з метою стримування і перешкоджання будь-якої агресії та ескалації. Всі ці заходи спрямовані на забезпечення оборони і безпеки членів НАТО, проте і для нашої країни мають важливий ефект, а саме підкреслюють серйозне ставлення НАТО до російської агресії і готовність реагувати в разі ескалації [52].

Щодо конкретної допомоги Україні: на саміті лідери Альянсу після особистого звернення від президента України Володимира Зеленського оголосили гуманітарну та економічну допомогу. Щоб краще задовольнити короткострокові та довгострокові потреби України, члени Альянсу на найвищому рівні разом з Україною запровадили оновлений комплексний пакет підтримки НАТО для України, тобто конкретний механізм, за допомогою якого НАТО надаватиме безпосередню підтримку та сприятиме реформам в сфері оборони України.

Головні результати саміту в Мадриді для України:

- підтвердження країнами-членами Альянсу принципу недоторканності суверенітету та територіальної цілісності України, включаючи анексований Крим та усі старі та нові окуповані території на країни;

- зобов'язання надавати Україні військову допомогу у формі постачання озброєнь та військової техніки для підвищення обороноздатності та ефективності українських військ;

- підтримка реформ українських військ з метою підвищення їхньої бойової готовності та ефективності;

- засудження агресії Росії проти України та підтримка зусиль з миротворчої та дипломатичної ініціатив для врегулювання конфлікту на сході України;

- надання Росії статусу головної загрози для НАТО;

- запровадження додаткових заходів з підвищення обороноздатності та безпеки в регіоні [42].

Отже, саміт НАТО в Мадриді став показовим і підкреслив позицію альянсу щодо повномасштабної агресії Росії. Україна отримала гарантію підтримки та переконалася в непохитності позиції НАТО.

Саміт НАТО у Вільнюсі відбувся у 2023 році. Очікування України від цього саміту були вкрай високими [66].

Головні результати саміту у Вільнюсі для України:

- створення «Ради Україна-НАТО» - проривне рішення, спрямоване на створення ефективного інструменту надання допомоги Україні, на роботу якого не

можуть впливати жодні окремі держави-члени. Функції новоствореного органу, завдяки рівності позицій всіх її учасників, полягають у можливості скликання кризових консультацій задля термінового прийняття рішень і допомозі Україні на шляху до виконання всіх умов і вступу в Альянс. До появи «Ради Україна-НАТО» функціонувала «Комісія Україна-НАТО», діяльність якої не була ефективною через гальмування і відмову брати участь в процесі з боку Угорщини;

- було ухвалено рішення щодо потенційного вступу України в Альянс без ПДЧ(план дій щодо членства);

- військова допомога: НАТО підтвердило своє зобов'язання надавати Україні військову допомогу у формі постачання військової техніки та боєприпасів. У цьому контексті були укладені договори про постачання нової техніки та зброї, такої як радары, транспортні літаки, танки та комплекси протиповітряної оборони;

- зміцнення економічної стабільності та стійкості України. Надання технічної та фінансової підтримки. Окремий акцент на допомозі в енергетичній сфері [63].

Певні рішення прийняті на саміті здавалися революційними, проте є низка важливих нюансів. За словами президента України Володимира Зеленського саміт приніс гарні результати, проте не ідеальні [24].

Рішення щодо майбутнього вступу України в НАТО без ПДЧ носить скоріше показовий характер, адже в заяві не зазначається конкретних умов, як от наприклад Копенгагенські критерії. Тому проводити аналогію зі вступом Фінляндії та Швеції за такою ж процедурою не варто. Обидві країни давно є членами Європейського Союзу та відповідають всім стандартам.

Також важливо згадати саміт до 75-річчя альянсу у Вашингтоні, запланований на липень 2024 року. Україна має великі сподівання на цей ювілейний саміт.

В час коли демократичній світ опинився у вкрай важкій ситуації щодо безпеки, саміт у Вашингтоні постає дуже важливою подією. Цей саміт стане одночасно певним підведенням підсумків і оглядом виконаних Альянсом завдань за історію його існування. Проте разом з тим, суттєва увага буде надаватися війні в Україні.

Заяви Альянсу щодо саміту поки що не є конкретними. Керівництво НАТО запевняє, що головною метою заходу стане збільшення співпраці і підтримки України в боротьбі за існування.

Для союзників України цей саміт є можливістю об'єднати зусилля і значно підвищити рівень боротьби. Адже коаліційні дії, спрямовані на підтримку України є безпосереднім шансом протистояти найбільшій загрозі світової безпеки. При цьому не приймаючи участі у війні напряду [9].

Тому варто виділити перспективи і потенційні результати саміту у Вашингтоні:

- значне поглиблення військової підтримки і допомоги. Створення нових коаліцій для відправки Україні новітнього озброєння;

- інтенсифікація сумісних дій у військовій сфері(спільні навчання, поглиблення співпраці у сфері розвідки);

- посилення політичного діалогу з альянсом. Нові спільні проекти України та НАТО;

- інтеграція України в Альянс. Конкретний план дій для України щодо вступу.

Очікування від саміту є вкрай високими. Україна розраховує на отримання чітких умов для вступу. Також наша країна очікує побачити одностайну коаліційну рішучість країн-партнерів.

Отже, саміти в Мадриді і Вільнюсі принесли багато користі для України. В геометричній прогресії, від одного саміту до іншого, зростала значущість кроків Альянсу щодо підтримки України. Партнерство стає все тіснішим, кількість допомоги значно збільшується, а наша країна стає все ближче до отримання статусу повноправного члена НАТО. А саміт у Вашингтоні в свою чергу має стати квінтесенцією політики країн-партнерів щодо підтримки України, дати відповіді на велику кількість нагальних питань і надати прозоре бачення майбутнього для України.

2.3. Військова та економічна співпраця. Інвестиції НАТО в Україну

Військова та економічна співпраця між Україною та НАТО на сучасному етапі, зокрема після початку повномасштабного вторгнення Росії в лютому 2022 року, стала

критично важливою для забезпечення обороноздатності України та стабільності в Європі. Агресія Росії поставила Україну на передову боротьби за суверенітет і демократичні цінності, що спонукало НАТО до активізації своєї підтримки як у військовій, так і в економічній сферах. У цьому розділі хотілося б конкретніше розглянути як військову так і економічну допомогу Альянсу Україні [28, с.177-193].

Саме військова співпраця на початку повномасштабного вторгнення стала фактором, який на ряду з високим професіоналізмом та мотивацією українських військових, зруйнував плани окупаційних військ і зберіг українську державність. НАТО та окремі держави-члени Альянсу суттєво збільшили постачання та інвестиції у військову техніку та обладнання для України. Сюди входять сучасні системи ППО, бронетехніка, артилерія, боєприпаси, а також засоби зв'язку та розвідки. Це дозволило українським Збройним силам суттєво підвищити свою бойову спроможність та ефективність у протистоянні російським військам [64].

В перші дні повномасштабного вторгнення Росії в Україну західні партнери закликали вище військове керівництво України евакуюватися, а більшість експертів та аналітиків не давали жодних шансів нашій країні продовжити своє незалежне існування. Країни-члени альянсу обмежилися заявами, в яких підтримують Україну, засуджують Росію та закликають її зупинитися та вивести військовий контингент.

Та врешті альянсу не знадобилося забагато часу задля прийняття рішення щодо ескалації. «Вже на другий день повномасштабного російського вторгнення в Україну, Генсек НАТО Єнс Столтенберг заявив: «На сьогоднішній зустрічі, на саміті НАТО з ЄС, Фінляндією та Швецією, члени Альянсу оголосили, а також поінформували всіх членів Альянсу про тип зброї, тип підтримки України. І деякі з них також включають системи протиповітряної оборони. Отже, члени НАТО надають і продовжать надавати Україні військову підтримку, а також інші види обладнання» [28, с.177-193].

Через декілька днів від заяв члени Альянсу перейшли до дій. «Вікно Овертона» було врешті відкрито завдяки Сполученим Штатам. Вони вже 28 лютого 2022 року здійснили першу поставку озброєння в Україну. А саме протитанкові ракети «Javelin» та зенітні комплекси «Stinger» [44].

Пізніше, у березні 2022 року до поставок зброї долучилася Велика Британія, а в квітні Австралія.

В травні відбулася поставка зброї від Польщі, а вже в червні на полі бою з'явилася вкрай серйозна зброя, яка без перебільшення змінила хід війни, а саме ракетні комплекси «HIMARS».

Важливою складовою військової співпраці також стало навчання та тренування українських військовослужбовців інструкторами з країн НАТО. Це включає як тактичні, так і стратегічні аспекти військової справи, що дозволяє українській армії інтегруватися з військовими стандартами Альянсу та підвищувати рівень оперативної сумісності [49].

Також суттєво збільшився обмін розвідувальною інформацією. Інформаційна підтримка НАТО, зокрема обмін розвідувальними даними, допоміг і допомагає Україні швидко реагувати на загрози, планувати військові операції, знаючи про плани ворога заздалегідь. Сучасні технології розвідки, надані НАТО, зокрема супутникові знімки та інші засоби спостереження, суттєво підвищують ефективність українських збройних сил.

Не слід забувати і про економічну допомогу. Альянс та його члени надають значну фінансову підтримку Україні, спрямовану на підтримку економічної стабільності та відновлення інфраструктури, зруйнованої внаслідок війни. Це включає як прямі фінансові вливання, так і кредити на пільгових умовах. Це дозволяє Україні підтримувати функціонування економіки в умовах війни. Найбільшим донором для України виступають Сполучені Штати, які постають як військовим, так і економічним двигуном всього північноатлантичного альянсу [62].

Не менш важливим аспектом економічної співпраці є гуманітарна допомога, яка включає постачання медичного обладнання, ліків, продовольства та інших необхідних ресурсів для підтримки цивільного населення, постраждалого від бойових дій. Це допомагає зменшити гуманітарну катастрофу та підтримувати соціальну стабільність в країні.

НАТО активно підтримує реформи в Україні, спрямовані на модернізацію економіки, посилення антикорупційних заходів та розвиток інфраструктури.

Сучасний етап співпраці між Україною та НАТО є вкрай важливим для забезпечення обороноздатності країни та стабільності в регіоні. Інвестиції НАТО у військовий успіх України сприяють зміцненню її позицій у боротьбі з агресором, тоді як економічна підтримка дозволяє підтримувати функціонування держави та відновлювати зруйновану інфраструктуру. Разом з тим, наявність чітких "червоних ліній" визначає межі цієї співпраці, забезпечуючи баланс між підтримкою України та збереженням міжнародної стабільності.

Отже, країни-члени НАТО поступово змінювали свої погляди на постачання зброї. Якщо на самий початок повномасштабної фази війни відвертою і не припустимою ескалацією вважалося постачання протитанкових ракет, то вже через кілька місяців почалися поставки зброї, якій можна справедливо дати назву «game changer».

2.4. «Червоні лінії» НАТО у підтримці України

З самого початку зайнявши рішучу позицію Альянс все підвищує ставки і збільшує як рівень, так і кількість допомоги Україні. Проте, враховуючи усю рішучу підтримку та значну допомогу від НАТО на всіх рівнях залишається конче важливий нюанс. Представники альянсу під час кожного публічного виступу наголошують на існуванні червоних ліній.

«Червоні лінії» НАТО щодо допомоги Україні у війні перш за все мають політичний характер. Ось основні пункти, які визначають ці червоні лінії:

1. Неучасть солдатів НАТО у бойових діях. НАТО і країни-члени чітко заявляли, що не будуть направляти своїх військовослужбовців для участі у безпосередніх бойових діях на території України. Це рішення ухвалене для уникнення прямого зіткнення з російськими силами і зменшення ризику ескалації конфлікту до глобального рівня.

«НАТО не воює з Росією. Ми не прагнемо конфронтації з Росією. НАТО підтримує Україну у реалізації її права на самооборону, як закріплено у Статуті ООН. У відповідь на агресивні дії Росії ми продовжуємо зміцнювати стримування і оборону

Альянсу, щоб не існувало жодних сумнівів у готовності НАТО захищати і обороняти усіх членів Альянсу.

НАТО – це оборонний союз. Основоположне завдання НАТО полягає у гарантуванні безпеки наших членів. На Вільнюському саміті держави–члени Альянсу знову підтвердили залізне зобов'язання повсякчас боронити кожен дюйм території Альянсу. Ми і надалі оборонятимемо майже один мільярд населення наших країн, а також захищатимемо свободу і демократію відповідно до Статті 5 Вашингтонського договору» [7].

Така політика Альянсу здебільшого пов'язана з бажанням не припустити ескалації, що потягне за собою велику світову війну, яка може стати останньою для всього людства, через наявність у сторін конфлікту ядерного озброєння.

2. Відмова у постачанні певних видів озброєння. А саме відмова від постачання деяких типів наступального озброєння, таких як бойові літаки та ракети великої дальності, які можуть бути використані для атак по території Росії. Проте останнім часом спостерігаються значні зрушення в цьому компоненті. Так як свого часу справжнім проривом стало постачання танків та ракет, дальність яких все збільшувалася, так само проривом має стати надання Україні літаків F-16. Навчання пілотів вже йде повним ходом.

«Декілька груп українських пілотів проходять навчання на винищувачах F-16 за різними програмами у Великій Британії, США, Канаді, Польщі та Данії.

Про це повідомив перший заступник міністра оборони України генерал-лейтенант Олександр Павлюк.

Він розповів, що молоді пілоти підвищують свій професійний рівень у Великій Британії, здійснюючи учбові польоти за міжнародними процедурами. У подальшому вони перейдуть до перенавчання на літаки F-16.

У той же час досвідчені пілоти разом із наземним персоналом у Данії та США проходять перенавчання на F-16.

Також є інші групи українських пілотів та авіаційного персоналу, вони у Великій Британії, Канаді, Польщі та США підвищують рівень володіння

спеціалізованою авіаційною англійською мовою, щоб найближчим часом приєднатися до програми перенавчання на літаки F-16» [21].

Літаки мають з'явитися на полі бою влітку 2024 року. З їхньою появою можна буде зафіксувати принципово новий рівень підтримки.

3. Відмова від безпольотної зони. В НАТО відмовилися закрити небо над Україною, незважаючи на неодноразові запити української сторони. Запровадження такої зони потребувало б прямого військового втручання та можливого збиття не тільки російських ракет і безпілотників, а й російських літаків, що значно підвищує ризик широкомасштабної війни.

«НАТО побоюється, що створення забороненої для польотів зони призведе до ескалації. Після п'ятничної зустрічі генеральний секретар НАТО Йенс Столтенберг заявив, що, хоча НАТО й надалі підтримуватиме Україну, Альянс не оголошуватиме заборонену для польотів зону, оскільки це призведе до розширення військових дій за її межі. Я твердо вірю, що якщо НАТО втрутиться в конфлікт, буде більше жертв і людських страждань, – додав він» [19].

4. Обмеження на використання західної зброї. Тобто заборона використовувати озброєння країн НАТО для ударів по російській території.

Цей пункт стосується обмеження у використанні вже наявного в Україні озброєння. Обґрунтування цих обмежень полягає в тому, щоб не провокувати Росію на більш широкий конфлікт, який може безпосередньо торкнутися членів НАТО. Цей обережний підхід вимагає, щоб НАТО захищалося, зберігаючи при цьому поріг, який мінімізує ризик вступу в активну війну з Росією. Саме тому західні країни надали Україні різні сучасні озброєння і системи оборони, які використовуються певним чином для вирішення цього стратегічного завдання.

Отже, ці червоні лінії відображають баланс між підтримкою України у її боротьбі за суверенітет і намаганням уникнути ескалації до глобального конфлікту. Вони були підтверджені в численних заявах лідерів НАТО і країн-членів, таких як США, Велика Британія, Німеччина та інші.

РОЗДІЛ 3. Перспективи розвитку відносин України та НАТО. Перехід від співпраці до стратегічного партнерства

3.1. Напрями розвитку відносин України та НАТО

Розвиток відносин між Україною та НАТО має величезні перспективи. Альянс завжди усвідомлював важливість України, як партнера через велику кількість причин.

Україна має вкрай значуще геополітичне розташування, розділяючи Європу з Росією. Включення України до НАТО зміцнить східний фланг Альянсу і забезпечить додатковий захист для країн-членів, таких як Польща та країни Балтії. Це також ускладнить Росії можливість поширювати свій вплив у Східній Європі [13].

Контроль над Чорноморським регіоном є важливим для НАТО, і Україна може забезпечити доступ та вплив у цьому стратегічно важливому регіоні. Чорне море є ключовим транспортним шляхом і місцем для військових маневрів, тому присутність НАТО в цьому регіоні має велике значення.

Перехід до стратегічного партнерства передбачає не лише збільшення обсягів і глибини співпраці, але й інтеграцію України у структури колективної безпеки НАТО. Це включає виконання вимог щодо реформування оборонного сектору, дотримання стандартів НАТО і посилення взаємодії у військовій сфері [2].

Напрями розвитку відносин:

1. **Військове співробітництво.** Одним з основних напрямів є посилення військової співпраці. Це включає спільні навчання, тренування та обмін досвідом. Українські солдати вже беруть участь у навчаннях НАТО, а в подальшому співробітництво має поглиблюватися. Українські військові мають безпрецедентний досвід у різних сферах військової діяльності, а отже стануть серйозним підсиленням для альянсу. Набуті під час повномасштабних бойових дій практичні навички роблять наших спеціалістів унікальними кадрами для виконання важливих операцій альянсу чи миротворчих місій.

2. **Реформи в сфері оборони.** Для досягнення стандартів НАТО, Україна проводить масштабні реформи в оборонному секторі. Це включає професіоналізацію

армії, покращення управління та контролю, а також боротьбу з корупцією в оборонних структурах. НАТО надає консультативну допомогу та підтримку у впровадженні цих реформ.

Також Україна інвестує в інфраструктуру, оновлює та розбудовує військові бази, навчальні центри та полігони, які відповідають стандартам НАТО. Впроваджує сучасні системи логістичного забезпечення, включаючи автоматизовані системи управління запасами та постачаннями.

3. Інформаційна безпека. З урахуванням гібридних загроз з боку Росії, співпраця у сфері кібербезпеки та інформаційної безпеки є критично важливою. Україна вже отримує допомогу від НАТО у розбудові своїх кіберзахисних можливостей та протидії дезінформації. Проте і власні можливості знаходяться на досить високому рівні. Маючи велику кількість кваліфікованих спеціалістів Україна може не лише навчатися, а й навчати і допомагати країнам-партнерам.

4. Політична співпраця. Регулярний політичний діалог на високому рівні допомагає координувати дії та забезпечувати підтримку України з боку НАТО. Це включає зустрічі на рівні президентів, міністрів оборони та закордонних справ, а також постійні консультації у рамках комісії Україна-НАТО.

В подальшому політична співпраця буде ставати все актуальнішим напрямом співробітництва. Будуть створюватися комісії та ради, які будуть регулювати питання безпеки регіону.

5. Гуманітарний та економічний напрямок. НАТО надає гуманітарну допомогу Україні, особливо у контексті конфлікту на сході країни. Крім того, важливим напрямом є економічна співпраця, що включає підтримку реформ та модернізацію економіки.

Отже, розвиток відносин між Україною та НАТО має величезні перспективи, що обумовлено стратегічною важливістю України як партнера Альянсу. Геополітичне розташування України, яка розділяє Європу та Росію, робить її ключовим елементом у зміцненні східного флангу НАТО та забезпеченні додаткового захисту для країн-членів, таких як Польща та країни Балтії. Вступ України до НАТО ускладнить Росії

можливість поширювати свій вплив у Східній Європі, сприяючи стабільності та безпеці в регіоні.

Перехід до стратегічного партнерства між Україною та НАТО передбачає інтеграцію України у структури колективної безпеки Альянсу. Це включає виконання вимог щодо реформування оборонного сектору, дотримання стандартів НАТО та посилення взаємодії у військовій сфері, сфері інформаційної безпеки та політичної діяльності.

3.2. Нова потенційна стратегія НАТО

Вибір стратегічної моделі є вкрай важливим елементом політики Альянсу. Вступ України до НАТО означає значні зміни в стратегічних пріоритетах Альянсу, впливаючи як на міжнародну безпеку, так і на глобальну політику. Цей розділ розглядає основні елементи нової потенційної стратегії НАТО у відповідь на вступ України, а також аналізує можливі наслідки для міжнародної стабільності та безпеки.

Вступ України до НАТО розширить східні кордони Альянсу, збільшуючи стратегічну важливість регіону. НАТО потребуватиме посилення оборони на сході. Альянс буде впроваджувати розгортання додаткових військових контингентів та підвищення військової присутності в Східній Європі, зокрема в Україні, для забезпечення швидкої відповіді на потенційні загрози [72].

Разом з тим НАТО буде розширювати інфраструктуру. Створюючи нові військові бази, логістичні центри і транспортні вузли задля забезпечення оперативної мобільності сил НАТО.

Альянс ставить на меті забезпечення та підвищення регіональної безпеки в Чорноморському регіоні. Адже цей регіон є і разом з потенційним вступом України до НАТО стане стратегічно важливішим. Альянс зосередить зусилля на морському патрулюванні. Збільшить кількість військово-морських патрулів та спільних навчань у Чорному морі для демонстрації присутності та стримування загроз. До того ж, стратегічне значення підкреслює можливість співпраці з іншими країнами

Чорноморського регіону, такими як Грузія та Туреччина, для створення стабільного безпекового середовища.

Частиною нової стратегії НАТО стане розвиток інформаційної безпеки. З огляду на зростаючі загрози в кіберпросторі та гібридні виклики, НАТО зосередиться на включенні українських спеціалістів в сфері кібербезпеки у загальну систему НАТО, обмін розвідданими та спільні операції з протидії кіберзагрозам, а також дезінформації [75].

Альянс буде включати українських представників до керівних органів НАТО, надаючи можливість брати участь у формуванні стратегічних рішень. Завдяки розвитку двосторонніх відносин з Україною буде створена велика кількість спільних проєктів [57].

Спільні проєкти України і НАТО будуть включати проєкти з модернізації озброєнь, закупівля сучасних систем озброєння та технологій, а також співпрацю у сфері наукових досліджень та технологій. Обмін технологіями, та спільні дослідницькі проєкти.

Проєкти також будуть запроваджені в сфері військової освіти, а це створення навчальних програм та підготовка військових кадрів відповідно до стандартів НАТО.

Отже, нова стратегія НАТО після вступу України базуватиметься на посиленні колективної оборони, зміцненні регіональної безпеки, розвитку кібербезпеки та протидії гібридним загрозам, розширенні політико-дипломатичної співпраці, модернізації оборонної інфраструктури та підтримці наукових досліджень. Ці заходи сприятимуть підвищенню стабільності та безпеки як у Євroatлантичному регіоні, так і на глобальному рівні.

3.3. Роль саміту НАТО у Вашингтоні

Саміт у Вашингтоні обіцяє стати важливою подією для обговорення ключових питань безпеки та стратегії Альянсу. Саміти НАТО завжди є ключовими, під час них лідери країн-членів збираються, щоб обговорити загальні стратегічні цілі та виклики, з якими стикається світ. Цей саміт буде мати особливу вагу з огляду на нові виклики.

У заявах наших міжнародних партнерів можна помітити зростання рішучості. Наприклад, керівництво країн членів НАТО Естонії та Литви зробило заяву, що в разі потреби і відповідного запиту зі сторони Києва, готові відправити свої збройні сили на допомогу. А започаткував ці розмови президент Франції Еммануель Макрон.

До того ж США виділили безпрецедентну допомогу сумою в \$61 млрд. Конгрес Сполучених Штатів продемонстрував єдність позиції і голосування з великою перевагою закінчилося на користь відправки пакета допомоги. А отже американці, які завжди проводять вкрай зважену і прагматичну політику, продемонстрували готовність і рішучість підняти ставки [76].

«Блінкен наголосив, що в контексті підтримки України «найважливішим і найнагальнішим» є ухвалення додаткового бюджету в Конгресі США. Але такі ж обговорення ведуться й із союзниками і партнерами Штатів у НАТО.

Ми також розглядаємо роль, яку НАТО може і повинна з часом відігравати в підтримці України. І це постійна дискусія; дискусія, яку ми продовжуватимемо протягом наступних тижнів. І я гадаю, що ви побачите дещо на саміті, коли ми зберемося у Вашингтоні в липні, – додав він» [37].

Україна також може отримати додаткові запевнення щодо перспективи членства в НАТО. Це може включати активізацію Плану дій щодо членства (ПДЧ) або навіть чіткіший план інтеграції.

Отже, враховуючи певну зміну риторики країн-партнерів, сподівання на саміт у Вашингтоні є достатньо виправданими. Саміт може стати важливим етапом у зміцненні співпраці між Україною та альянсом, що сприятиме підвищенню безпеки в регіоні та підтримці України в її боротьбі за незалежність та територіальну цілісність. Україна очікує не тільки політичну вербальну підтримку, що безумовно також є важливим компонентом, але й рішучий консенсус щодо постачання зброї і отримання чіткого плану дій щодо вступу.

3.4. Україна як майбутній член Альянсу

Вступ України до НАТО означає значний зсув у геополітичному ландшафті Європи та світу. Це рішення принесе численні переваги як для України, так і для

Альянсу, зміцнюючи колективну оборону та сприяючи стабільності у регіоні та глобальному масштабі. У цьому розділі розглянуто конкретні переваги для обох сторін, можливі сфери корисності України для НАТО та загальні зміни в контексті міжнародної безпеки. У цьому розділі хотілося б виділити переваги для України, для самого альянсу, а також дати загальну оцінку потенційним змінам щодо міжнародної безпеки [30].

Переваги для України:

– забезпечення національної безпеки: політика будь-якої незалежної суверенної держави передбачає захист власних територій і підтримання безпеки. Цей пункт постає однозначним пріоритетом для нашої країни. Вступ до НАТО надає Україні доступ до системи колективної оборони. Стаття 5 Північноатлантичного договору гарантує, що напад на одного члена Альянсу розглядається як напад на всіх, що суттєво знижує ризик зовнішньої агресії проти України [45];

– модернізація збройних сил: інтеграція в НАТО передбачає переймання та впровадження передових військових стандартів та практик альянсу. Україна отримає доступ до сучасних технологій, навчань та ресурсів, що сприятиме модернізації її збройних сил та підвищенню їхньої оперативної сумісності з військами інших членів альянсу.

Модернізація армії є невід’ємним і важливим процесом, безумовно так само стосується саме забезпечення національної безпеки. Проте на відміну від гарантій безпеки від партнерів, саме вдосконалення і розвиток власних збройних сил не просто мінімізує ризики, а надає справжні гарантії. Досвід великої війни наглядно показав, що в цьому компоненті державі варто розраховувати лише на саму себе.

– жодна країна не може вправно розвиватися без економічного зростання. Членство в НАТО сприятиме економічному розвитку України через підвищення інвестиційної привабливості та стабільності. Міжнародні компанії будуть більш охоче інвестувати в країну, яка має надійні гарантії безпеки.

Стан війни, до того ж не тільки гаряча фаза, а й підготовча або заморожений конфлікт, приносить економічну стагнацію. Україна понесла катастрофічні збитки з початку повномасштабної війни. Жодна грошова допомога від партнерів не зможе

принципово змінити економічну ситуацію і врятувати економіку, як таку. Транші можуть лише її підтримати, в той час як відродити здатна лише держава. Без гарантій безпеки в сучасному світі економічне відродження просто неможливо;

– вступ України до НАТО також означає підвищення політичної стабільності: Неможливість проводити вибори під час дії військового стану унеможливорює підтримання демократичних принципів. До того суттєво дестабілізує суспільство, через зростання недовіри до влади. Членство в Альянсі сприятиме зміцненню демократичних інституцій, верховенства права та боротьбі з корупцією, що позитивно вплине на внутрішню політику країни [62].

Переваги для НАТО:

– стратегічне розширення альянсу. Прийняття України до НАТО зміцнить східні кордони альянсу, розширюючи його присутність та вплив у Східній Європі та Чорноморському регіоні. Це сприятиме стримуванню агресивних дій з боку потенційних супротивників;

– підвищення оборонного потенціалу. Україна має потужні збройні сили з великим досвідом участі у збройних конфліктах. Її приєднання до НАТО збільшить оборонний потенціал альянсу, особливо у сфері сухопутних військ;

– підтримка стабільності у регіоні. Членство України в НАТО сприятиме стабільності у Східній Європі та Чорноморському регіоні. Це матиме позитивний вплив на регіональну безпеку та знизить ризики ескалації конфліктів.

Україна стане одним з ключових пазлів в безпековій картині для НАТО. Збройні сили України мають значний бойовий досвід, набутий ще під час проведення антитерористичної операції на Донбасі. А під час повномасштабної фази війни отриманий досвід є дуже різноманітним, багатогранним і абсолютно унікальним серед усіх країн-членів Альянсу. Цей досвід стане в нагоді Альянсу, оскільки українські військові можуть ділитися своїми знаннями та практиками із союзниками [14].

Українська оборонна промисловість має потенціал для інновацій та розвитку нових технологій. Співпраця з НАТО сприятиме інтеграції українських підприємств у міжнародні оборонні ланцюги постачання та розвитку нових оборонних рішень.

«Німецький оборонний концерн Rheinmetall у своєму акаунті у соцмережі X (раніше Twitter) повідомляє про плани відкрити в Україні новий завод з виробництва боєприпасів — вчора, 17 лютого, під час Мюнхенської конференції з безпеки було підписано відповідну угоду за участі міністра стратегічних галузей промисловості Олександра Камишіна та посла України в Німеччині Олексія Макеєва.

Йдеться про утворення спільного підприємства, в якому 51% акцій належатиме Rheinmetall, 49% — українській компанії-партнеру. Інші деталі про цю угоду не повідомляються, зокрема, а як швидко може з'явитися такий завод. Лише відзначається, що за рік планується виготовляти шестизначну кількість (від 100 тисяч) 155-мм артилерійських снарядів включно з металевими зарядами» [35].

Також Україна має розвинену систему розвідки, яка буде корисною для НАТО у зборі та аналізі інформації про потенційні загрози. Спільні зусилля у сфері розвідки та обміну інформацією підвищать загальний рівень безпеки Альянсу.

Отже, разом зі вступом України відбудуться значні зміни в контексті міжнародної безпеки. Вступ України до НАТО стане потужним фактором стримування агресивних дій з боку потенційних противників. Це зміцнить загальний рівень безпеки в Європі та знизить ймовірність збройних конфліктів у регіоні та підвищить стабільність у Євроатлантичному регіоні в цілому, забезпечуючи надійні гарантії безпеки для країн-членів. Це створить передумови для подальшого розвитку економічних і політичних відносин між країнами регіону. НАТО зможе розширити свої зони впливу та підвищити свою роль у глобальних справах. Присутність альянсу в Чорноморському регіоні дозволить ефективніше реагувати на загрози, що виникають у цій стратегічно важливій зоні. Вступ України до НАТО посилить трансатлантичні зв'язки, забезпечуючи більш тісну співпрацю між Європою та США. Це сприятиме зміцненню єдності альянсу та його здатності ефективно реагувати на глобальні виклики. Це партнерство матиме далекосяжні наслідки для міжнародної безпеки, сприяючи зміцненню стабільності та миру у світі.

ВИСНОВКИ

Аналіз відносин між Україною та НАТО дозволяє зробити кілька важливих висновків щодо їхнього розвитку, викликів та перспектив. За останні три десятиліття відносини України з Північноатлантичним Альянсом пройшли складний і багатовекторний шлях від початкових контактів до поглибленого співробітництва, яке включає як політичні, так і військові аспекти.

Історія відносин між Україною та НАТО почалася в 1991 році, коли Україна здобула незалежність. Перші політичні контакти, зокрема участь у програмі «Партнерство заради миру» в 1994 році, заклали основу для подальшої співпраці. Цей етап характеризувався поступовим зближенням, що включало навчання та обмін досвідом, а також початкову інтеграцію українських збройних сил у стандарти НАТО.

Поглиблення відносин, яке відбулося в наступні роки, продемонструвало прагнення України до тіснішої інтеграції з Альянсом. Це включало участь у миротворчих місіях під егідою НАТО, регулярні навчання та консультації. Однак, відносини не були ідеальними, оскільки політичні зміни в Україні часто впливали на курс співпраці.

Після подій 2014 року НАТО кардинально змінило свою політику щодо України. Альянс надав значну підтримку, включаючи не тільки політичну та дипломатичну підтримку, але й практичну допомогу у формі тренувань, обладнання та консультацій для зміцнення обороноздатності України.

На сучасному етапі співпраця між Україною та НАТО вийшла на новий рівень. Політичні відносини характеризуються активною підтримкою Альянсу в умовах сучасних геополітичних викликів. НАТО демонструє чітку позицію підтримки суверенітету та територіальної цілісності України, надаючи не тільки дипломатичну, але й матеріальну допомогу. Це включає інвестиції у військову інфраструктуру, передачу озброєнь та обладнання, а також фінансову допомогу.

Саміти НАТО, що відбувалися в останні роки, стали важливими майданчиками для обговорення та координації підтримки України. Зокрема, вони сприяли консолідації міжнародної підтримки та ухваленню нових програм допомоги.

Військова та економічна співпраця також зазнала суттєвих змін. Інвестиції НАТО у військовий сектор України сприяли модернізації та підвищенню обороноздатності. Водночас економічні зв'язки допомогли зміцнити економічну стабільність країни, що є критично важливим у контексті тривалої агресії з боку РФ.

«Червоні лінії» НАТО у підтримці України залишаються важливим фактором, що визначає межі та форми співпраці. Незважаючи на значну підтримку, Альянс продовжує дотримуватись обережної політики, щоб уникнути прямого військового зіткнення з РФ. Ці червоні лінії включають обмеження на певні види військової допомоги та участь у конфлікті.

Перспективи розвитку відносин між Україною та НАТО виглядають обнадійливими. Напрями розвитку відносин включають поглиблення політичного діалогу, розширення військової співпраці та інтеграцію України в євроатлантичну безпекову архітектуру. Особливу роль у цьому процесі відіграють саміти НАТО, які стають ключовими подіями для ухвалення стратегічних рішень. А роль майбутнього саміту НАТО у Вашингтоні може стати вирішальною для визначення подальших кроків у відносинах з Україною. Цей саміт має потенціал стати поворотним моментом, що визначить нові напрямки співпраці та можливу інтеграцію України як повноправного члена Альянсу.

Нова потенційна стратегія НАТО щодо України може включати не тільки подальшу підтримку, але й активні кроки до інтеграції України в Альянс. Це може передбачати укладення нових угод про співпрацю, розширення програм навчання та тренувань, а також посилення присутності НАТО в регіоні.

Отже, перспектива України як повноправного члена НАТО залишається амбітною, але реалістичною метою. Враховуючи поточні тенденції та рівень підтримки, Україна має всі шанси у майбутньому стати членом Альянсу, що забезпечить їй довготривалу безпеку та стабільність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. А. Місюра, В. Паливода. Концептуальні підходи НАТО та ЄС до забезпечення стабільності держави і суспільства у сфері національної безпеки // Національний інститут стратегічних досліджень. 2018. с.1-15. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2018-04/NATO-ES-stiykist-59383.pdf> (дата звернення: 14.03.2024)
2. А. Долманжи. Перспективи членства України в НАТО: Столтенберг зробив заяву // УНІАН, 28 вересня 2023. URL: <https://www.unian.ua/politics/ukrajina-v-nato-stoltenberg-vislovivsyia-pro-perspektivi-chlenstva-12408171.html> (дата звернення: 01.05.2024)
3. Бухарестський компроміс. Україну попросили почекати до грудня // Радіо Свобода, 1 травня 2008. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/1115111.html> (дата звернення: 16.03.2024)
4. В. Знак. Основні етапи співпраці України і НАТО (1991-2021) // Гуманітарні студії: Історія та педагогіка. 2022. с.64–88. URL: <http://gsip.wunu.edu.ua/index.php/gsipua/article/view/98> (дата звернення: 05.03.2024)
5. В. Навроцький, Особливості реалізації сучасної стратегічної концепції НАТО : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.04 / Навроцький Володимир Богданович ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Львів, 2011р. 20 с. (дата звернення: 11.03.2024)
6. Відносини Україна – НАТО // NATO official. URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/topics_pdf/NATO-Ukraine-Relations_ukr.pdf (дата звернення: 04.04.2024)
7. Відносини Україна – НАТО // NATO, 10 січня 2024. URL: <https://www.nato.int/cps/uk/natohq/115204.htm> (дата звернення: 10.03.2024)
8. Відповідь НАТО на вторгнення Росії в Україну // Офіційний сайт Організації Північно-Атлантичного договору, 23 лютого 2024. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_192648.htm?selectedLocale=uk (дата звернення: 23.02.2024)

9. Вільнюс-2023: це не Бухарест-2008. Саміт НАТО дав результат очікуваний і оптимістичний // УКРІНФОРМ, 13 липня 2023. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3735354-vilnus2023-ce-ne-buharest2008-samit-nato-dav-rezultat-ocikuvanij-i-optimisticnij.html> (дата звернення: 27.04.2024)
10. Г. Ситник, В. Абрамов, В. Сполянук, «Глобальна та національна безпека», м. Київ, 2016 р. НАДУ, 784 с.5. (дата звернення: 28.02.2024)
11. Г. Хаварівська. Нова стратегія національної безпеки України 2020: реалістична оцінка викликів та загроз. збірник наукових праць Ефективність державного управління, с.75-83. URL: <https://epa.nltu.edu.ua/index.php/journal> (дата звернення: 14.04.2024)
12. Генсекретар НАТО засуджує анексію Криму Росією // Радіо Свобода, 18 березня 2014. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/25301764.html> (дата звернення: 09.03.2024)
13. Головань В.А. Участь України в миротворчих місіях НАТО *Суспільно-політичні трансформації у XXI столітті: локальні, національні та глобальні контексти: Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції, Київ, Маріупольський державний університет, 18 квітня 2024 року. С.33-34.*
14. Головань В.А. Україна та НАТО: сучасний стан та перспективи розвитку. *Політ. Сучасні проблеми науки. Міжнародні відносини: Збірник матеріалів XXIV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених, Київ, Національний авіаційний університет, 02-05 квітня 2024 року. С.158-159.*
15. Декларація Бухарестського саміту прийнята главами держав і урядів, що взяли участь у засіданні Північноатлантичної ради в Бухаресті 3 квітня 2008р. // NATO official. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/official_texts_8443.htm (дата звернення: 22.04.2024)
16. Декларація саміту НАТО в Страсбурзі/Келі // NATO official. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natolive/news_52837.htm (дата звернення: 27.04.2024)
17. Д. Піскун. Стратегія розвитку НАТО на сучасному етапі: можливості для України. 2023 р. URL: <https://dspace.onu.edu.ua/items/bb3c95ad-440c-4717-a816-984d96b026bf> (дата звернення: 19.03.2024)

18. Д. Сміт. Чого очікувати Україні від саміту НАТО у 2024 році // Голос Америки, 20 грудня 2023. URL: <https://www.holosameryky.com/a/nato-ukraina-samit-washington/7406016.html> (дата звернення: 21.04.2024)
19. Д. Тужанський. Що таке безпольотна зона над Україною і чому НАТО вагається? // InfoPost, 16 травня 2024. URL: <https://infopost.media/shho-take-bezpolotna-zona-nad-ukrayinoyu-i-chomu-nato-vagayetsya/> (дата звернення: 16.05.2024)
20. Е. Агаєв. Співробітництво Україна-НАТО в умовах російської агресії. // Diss. Маріупольський державний університет, 2024. URL: <https://repository.mu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/5398/1/%d0%90%d0%b3%d0%b0%d1%94%d0%b2%20%d0%95.%d0%9a%d0%a0.pdf> (дата звернення: 02.03.2024)
21. Війна з Росією: українські пілоти проходять навчання на F-16 за різними програмами у п'яти країнах, - Міноборони // Еспресо, 16 травня 2024. URL: <https://espresso.tv/viyna-z-rosiyeyu-ukrainski-piloti-prokhodyat-navchannya-na-f-16-za-riznimi-programami-u-pyati-krainakh-minoboroni> (дата звернення: 16.05.2024)
22. Етапи розвитку Комісії Україна-НАТО // Міністерство Закордонних Справ України. URL: <https://ukraine-nato.mfa.gov.ua/ukrayina-nato/komisiya-ukrayina-nato/etapi-rozvitku-komisiyi-ukrayina-nato> (дата звернення: 01.05.2024)
23. Заява за підсумками засідання Північноатлантичної ради на рівні міністрів оборони // НАТО, 27 липня 2023. URL: https://www.nato.int/cps/ru/natohq/topics_50115.htm?selectedLocale=uk (дата звернення: 13.04.2024)
24. Зеленський про саміт НАТО: результати – гарні, були б ідеальні, якби було запрошення // Радіо Свобода, 12 липня 2023. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-zelenskyi-nato/32500332.html> (дата звернення: 15.04.2024)
25. Комюніке Брюссельського саміту прийняте главами держав і урядів, які брали участь в засіданні Північноатлантичної ради в Брюсселі 14.06.2021 р. // Офіційний сайт Організації Північно-Атлантичного договору. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_185000.htm (дата звернення: 14.03.2024)

26. Комісія Україна – НАТО (1997-2023pp.) // NATO official. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/topics_50319.htm (дата звернення: 07.03.2024)
27. Л. Алексієвець, М. Алексієвець. Трансформація відносин України та НАТО в 1991–2019 pp.: історичний аспект // Український історичний журнал, 2020р. Вип. 1. С. 126–142. URL: <https://doi.org/10.15407/uhj2020.01.126> (дата звернення: 13.02.2024)
28. Л. Коцур. Стратегії підтримки України від ЄС та НАТО у відповідь на повномасштабну агресію Російської Федерації. Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць ДДПУ імені Івана Франка. Серія Історія, 13/55, с.177–193, URL: <http://phh.dspu.edu.ua/article/view/283183> (дата звернення: 07.03.2024)
29. М. Алексієвець, Л. Алексієвець, В. Знак «Україна – НАТО: історіографія відносин 1991–2020» // «Сторінки історії», 2022. Вип. 55. С. 1–10. <https://doi.org/10.20535/2307-5244.55.2022.269746> (дата звернення: 03.03.2024)
30. Місія України при НАТО. Державні програми та плани співробітництва // Міністерство Зовнішніх Справ, 6 жовтня 2021. URL: <https://nato.mfa.gov.ua/dokumenty/derzhavni-programi-ta-plani-spivrobitnictva> (дата звернення: 01.04.2024)
31. Н. Чурікова. Шість підсумків саміту НАТО в Мадриді: підтримка України, Афганістан та кібербезпека // Радіо Свобода, 1 липня 2022. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/samit-nato-sim-pidsumkiv/31924400.html> (дата звернення: 02.03.2024)
32. НАТО виводитиме війська з Афганістану через Україну // Еспресо, 14 листопада 2013. URL: https://espresso.tv/news/2013/11/14/nato_vyvodytyme_viyska_z_afhanistanu_cherez_ukrayinu (дата звернення: 27.03.2024)
33. НАТО підтримало проведення АТО на Сході України // LB.ua, 4 червня 2014. URL: https://lb.ua/news/2014/06/04/268792_nato_podderzhalo_provedenie_ato.html (дата звернення: 19.03.2024)
34. На майдан завітала делегація НАТО // iPress, 12 лютого 2014. URL: https://ipress.ua/news/na_maydan_zavitala_delegatsiya_nato_46104.html (дата звернення: 23.03.2024)

35. Німецька Rheinmetall обіцяє, що завод в Україні буде виготовляти шестизначну кількість 155 мм снарядів // Defence Express, 16 травня 2023. URL: https://defence-ua.com/news/nimetska_rheinmetall_obitsjaje_scho_zavod_v_ukrajini_bude_vigotovljati_s_hestiznachnu_kilkist_155_mm_snarjadiv-14481.html (дата звернення: 05.04.2024)
36. О. Кравченко. Україну можуть прийняти в НАТО без ПДЧ // LB.ua, 2023. URL: https://lb.ua/world/2023/06/16/560924_ukrainu_mozhut_priynyati_nato_bez.html (дата звернення: 17.04.2024)
37. О. Павлюк, Т. Олійник. Держсекретар США очікує, що саміт НАТО ухвалить рішення про довгострокову підтримку Києва // Українська правда, 4 квітня 2024. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2024/04/4/7449765/> (дата звернення: 12.04.2024)
38. Підсумки саміту НАТО у Варшаві 8-9 липня 2016 року обговорено під час прес-конференції в парламенті // Верховна Рада України, 12 липня 2016. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/132986.html> (дата звернення: 13.04.2024)
39. Партнерство заради миру // Міністерство Закордонних Справ України. URL: <https://ukraine-nato.mfa.gov.ua/ukrayina-nato/partnerstvo-zaradi-miru> (дата звернення: 18.03.2024)
40. Офіційний сайт Організації Північно-Атлантичного договору. Декларація про доповнення Хартії про особливе партнерство між Організацією Північно-Атлантичного договору та Україною від 21.08.2009 р. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/official_texts_57045.htm (дата звернення: 27.02.2024)
41. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14.09.2020 р. “Про Стратегію національної безпеки України”: Указ Президента України від 14.09.2020 р. № 392/2020. // Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text> (дата звернення: 08.04.2024)
42. Підсумки саміту НАТО у Мадриді: очікування, результати та як це вплине на Україну // DefenceExpress, 7 липня 2022. URL: https://defence-ua.com/minds_and_ideas/pidsumki_samitu_nato_u_madridi_ochikuvannja_rezultati_ta_ja_k_tse_vpline_na_ukrajinu-8066.html (дата звернення: 07.03.2024)
43. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25.03.2021 р. “Про Стратегію воєнної безпеки України”: Указ Президента України від 25.03.2021 р. №

- 121/2021. // Президент України - офіційне інтернет-представництво. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1212021-37661> (дата звернення: 09.04.2024)
44. Протиповітряні та протитанкові засоби, снаряди, транспорт: до України прибула нова зброя для відбиття агресії РФ // Еспресо, 26 лютого 2022. URL: <https://espresso.tv/protipovitryani-ta-protitankovi-zasobi-snaryadi-transport-do-ukraini-pribula-nova-zbroya-dlya-vidbittya-agresii-rf> (дата звернення: 15.04.2024)
45. Північноатлантичний договір Вашингтон, округ Колумбія, 4 квітня 1949 року // Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950_008#Text (дата звернення: 05.03.2024)
46. Рада євроатлантичного партнерства // Міністерство Закордонних Справ України. URL: <https://ukraine-nato.mfa.gov.ua/pro-nato/rada-yevroatlantichnogo-partnerstva> (дата звернення: 01.04.2024)
47. Рада остаточно відмовилась від НАТО // Українська правда, 2 липня 2010. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2010/07/2/5190598/> (дата звернення: 23.02.2024)
48. Річна національна програма Україна-НАТО враховує рекомендації Альянсу // Кабінет Міністрів України, 2 лютого 2018. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/richna-nacionalna-programa-ukrayina-nato-vrahovuye-rekomendaciyi-alyansu> (дата звернення: 15.03.2024)
49. Роль інструкторів з армій країн НАТО у підготовці українських військових // Україна до НАТО. URL: <https://ukrainetonato.com.ua/osvita-ta-boyova-pidhotovka-za-standartamy-nato/rol-instruktoriv-z-armiy-krajin-nato-u-pidhotovtsi-ukrainskykh-viyskovykh/> (дата звернення: 17.04.2024)
50. Стратегічна концепція НАТО–2022 від 29.06.2022 р. // Офіційний сайт організації Північно-Атлантичного договору, 29 червня 2022. URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/6/pdf/290622-strategic-concept-ukr.pdf (дата звернення: 19.03.2024)
51. Саміт НАТО 2023 року // NATO official, 29 червня 2023. URL: <https://www.nato.int/cps/uk/natohq/216570.htm> (дата звернення: 10.03.2024)

52. США посилює війська у Європі через війну Росії проти України. У Польщі буде новий штаб // BBC News Україна, 29 червня 2022. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-61988957> (дата звернення: 13.04.2024)
53. Т. Кулик, Д. Прошин. Стратегічна концепція НАТО-2022: пріоритети, спроможність та реальність в умовах стратегічної конкуренції. Науковий вісник ДДУВС. 2022р. Спеціальний випуск № 2. С. 43–52. URL: https://visnik.dduvs.in.ua/?page_id=2167 (дата звернення: 11.03.2024)
54. Т. Савченко-Галушко. Нова Стратегічна концепція Альянсу: у пріоритеті агресія РФ в Україні // Армія Inform, 2022. URL: <https://armyinform.com.ua/2022/07/09/nova-strategichna-konczepczyia-alyansu-u-prioryteti-agresiya-rf-v-ukrayini/> (дата звернення: 21.02.2024)
55. Україна і НАТО: саміт слабких надій і обмежених можливостей // Deutsche Welle, 4 вересня 2014. URL: <https://www.dw.com/uk/%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B0-%D1%96-%D0%BD%D0%B0%D1%82%D0%BE-%D1%81%D0%B0%D0%BC%D1%96%D1%82-%D1%81%D0%BB%D0%B0%D0%B1%D0%BA%D0%B8%D1%85-%D0%BD%D0%B0%D0%B4%D1%96%D0%B9-%D1%96-%D0%BE%D0%B1%D0%BC%D0%B5%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D1%85-%D0%BC%D0%BE%D0%B6%D0%BB%D0%B8%D0%B2%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B5%D0%B9/a-17902970> (дата звернення: 21.04.2024)
56. Україна отримала статус члена Програми розширених можливостей НАТО // Кабінет Міністрів України, 12 червня 2020. Веб-сайт: URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/ukrayina-otrimala-status-chlena-programi-rozshirenih-mozhlivostej-nato> (дата звернення: 14.03.2024)
57. Україна офіційно приєдналася до Центру кіберзахисту НАТО // Укрінформ, 16 травня 2023. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-technology/3710022-ukraina-oficijno-priednalasa-do-centru-kiberzahistu-nato.html> (дата звернення: 24.03.2024)

58. Хартія про особливе партнерство між Україною та Організацією Північно-Атлантичного договору від 09.07.1997 р. № 994_002, Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_002#Text (дата звернення: 08.03.2024)
59. Хронологія відносин Україна – НАТО // Міністерство Закордонних Справ України. URL: <https://ukraine-nato.mfa.gov.ua/ukrayina-nato/hronologiya-vidnosin-ukrayina-nato#:~:text=27%2D28%20%D1%81%D1%96%D1%87%D0%BD%D1%8F%202000%20%D1%80%D0%BE%D0%BA%D1%83,%D1%83%D1%87%D0%B0%D1%81%D1%82%D1%8E%20%D0%9C%D1%96%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%20%D0%B7%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D1%80%D0%B4%D0%BE%D0%BD%D0%BD%D0%B8%D1%85%20%D1%81%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%20%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8> (дата звернення: 16.02.2024)
60. Хронологія взаємовідносин України з НАТО // Кіровоградська обласна державна адміністрація. URL: <https://kr-admin.gov.ua/start.php?q=Nato/Ua/chronology.html> (дата звернення: 17.02.2024)
61. Шлях України до Альянсу: економіка за стандартами НАТО забезпечує сталий розвиток країни // Україна до НАТО, 2024. URL: <https://ukrainetonato.com.ua/spetsproekty/shlyakh-ukrayiny-do-alyansu-ekonomika-za-standartamy-nato-zabezpechuie-stalyy-rozvytok-krainy/> (дата звернення: 25.04.2024)
62. Шлях України до Альянсу: Які основні переваги матиме Україна, приєднавшись до НАТО? // Україна до НАТО, 2024. URL: <https://ukrainetonato.com.ua/spetsproekty/shlyakh-ukrayiny-do-alyansu-yaki-osnovni-perevahy-matyme-ukraina-pryiednavshys-do-nato/> (дата звернення: 25.04.2024)
63. Я. Денькович, «Саміт НАТО у Вільнюсі 2023: що говорять політики про очікування для України – головні заяви» // ТСН, 11 липня 2023. URL: <https://tsn.ua/exclusive/samit-nato-2023-u-vilnyusi-scho-govoryat-politiki-pro-ochikuvannya-dlya-ukrayini-golovni-zayavi-2367646.html> (дата звернення: 27.03.2024)
64. Як НАТО підтримувало Україну в перший рік великої війни // АрміяInform, 24 лютого 2023. URL: <https://armyinform.com.ua/2023/02/24/yak-nato-pidtrymuvalo-ukrayinu-v-pershyj-rik-velykoyi-vijny/> (дата звернення: 02.04.2024)

65. Action Plan for the Implementation of the NATO/EAPC Policy on Women, Peace and Security 2021-2025 // NATO official, 21 October 2021. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_187485.htm (дата звернення: 21.03.2024)
66. Brussels Summit Communiqué issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Brussels // NATO official, 14 June 2021. URL : https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_185000.htm (дата звернення: 20.03.2024)
67. J. Sperling, M. Webber. «NATO and the Ukraine crisis: collective securitisation». European Journal of International Security, 2017. P.19–46. URL: <https://doi.org/10.1017/eis.2016.17> (дата звернення: 17.03.2024)
68. J. Weaver. «The 2023 NATO Summit in retrospect» // NATO Review, 27 Jul 2023. URL: <https://www.nato.int/docu/review/articles/2023/07/27/the-2023-nato-summit-in-retrospect/index.html> (дата звернення: 08.03.2024)
69. L. Alexiyevets, M. Alexiyevets. «Ukraine – the NATO: mutual relations and partnerships main states». Skhidnoievropeyskyi Istorychnyi Visnyk, 2020. p.175–189. (дата звернення: 17.02.2024)
70. London Declaration issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council. // NATO official, 3-4 December 2019. URL: https://www.nato.int/cps/ru/natohq/official_texts_171584.htm?selectedLocale=en (дата звернення: 20.02.2024)
71. Madrid Summit Declaration Issued by NATO Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Madrid // NATO Defense College Research Paper, 2022. URL: https://www.frstrategie.org/sites/default/files/documents/publications/autres/2022/NDP_DC_RP_25.pdf (дата звернення: 07.03.2024)
72. NATO 2022 Strategic Concept // NATO, 2022. URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/6/pdf/290622-strategic-concept.pdf (дата звернення: 19.03.2024)

73. NATO's Overarching Space Policy // NATO official, URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_190862.htm?selected%20Locale=en (дата звернення: 18.03.2024)
74. Search Results for 'Summit' // The White House, 18 may, 2024. URL: <https://www.whitehouse.gov/?s=summit> (дата звернення: 18.05.2024)
75. T. Stevens, J. Burton. «NATO and strategic competition in cyberspace» // NATO Review, 6 June 2023. URL: <https://www.nato.int/docu/review/articles/2023/06/06/nato-and-strategic-competition-in-cyberspace/index.html> (дата звернення: 20.04.2024)
76. Ukraine weapons: What arms are being supplied and why are there shortages? // BBC News, 14 may 2024. URL: <https://www.bbc.com/news/world-europe-62002218> (дата звернення: 14.05.2024)
77. 24 роки Хартії Україна-НАТО: партнерство, перевірене роками // Україна до НАТО, URL: <https://ukrainetonato.com.ua/novyny/24-roky-khartiyi-ukrayina-nato-partnerstvo-perevirene-rokamy/#:~:text=%D0%9A%D1%83%D1%87%D0%BC%D0%B0%20%D0%BF%D1%96%D0%B4%D0%BF%D0%B8%D1%81%D0%B0%D0%BB%D0%B8%20%C2%AB%D0%A5%D0%B0%D1%80%D1%82%D1%96%D1%8E%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%20%D0%BE%D1%81%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B8%D0%B2%D0%B5,%D1%86%D1%96%D0%BD%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B5%D0%B9%20%D0%B2%20%D0%A6%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%2D%D0%A1%D1%85%D1%96%D0%B4%D0%BD%D1%96%D0%B9%20%D0%84%D0%B2%D1%80%D0%BE%D0%BF%D1%96> (дата звернення: 16.03.2024)